

BŁOTO (427) *sb n*

błot- (88), błót- (4); błót- *BiałKat*; błot- : błót- *Oczko* (18 : 3); w *G pl* błót; *końcowe* o jasne.

sg *N* błoto (60). ◇ *G* błota (73). ◇ *D* błotu (6). ◇ *A* błoto (92). ◇ *I* błotem (70); -em (21), (e)m (49). ◇ *L* błocie (81). ◇ *V* błoto (1). ◇ *pl N* błota (9). ◇ *G* błót (9); -ó- (4), -(o)- (5). ◇ *A* błota (11). ◇ *I* błoty (7). ◇ *L* błotach (5), błoci(e)ch (3); -ach *MiechGlab, StryjKron, GórnRozm, SarnStat*; -(e)ch *KrowObr*; -ach : -(e)ch *BielKron* (1 : 2); -ach *GórnRozm, SarnStat, -äch BielKron, StryjKron, -(a)ch* (1).

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Ziemia rozmokła, tworząca gęstą, lepłą masę; glina; kałuża; nieczystości, ściek, gnój; coenum *Murm, Mącz, Calag, Calep, Cn*; *limus BartBydg, Mącz, Calag, Calep, Cn*; *lutum Mymer¹, Mącz, Calep, Cn*; *colluvies, palus, volutabrum Mącz; mephitis Calep; lutum Cn* (339) : á będąc blińko Kráková/ támem z rzeczámí swoimi w wielkiem błocie záwiáznał *March¹ Av*; Wořk niekiedy zduná widział/ Iże z błotá gárnce działał *BierEz Pv, M2, N3; OpecŻyw* 108, 111v, [123] [2 r.], [123v], 136; *Murm* 22; *Mymer¹* 6; *BartBydg* 82b; *TarDuch* C2v; *FalZioł* IV 24c, 28c; *BielŻyw* 32; *GlabGad* L4; *RejRozm* 397, 402, 404; *GliczKsiąż* N6v; *LubPs* E2; Gdyż bláku nie potrzebá przydawác gdzye złoto/ Sámo lie záwždy býłczy/ á czyrni lie błoto. *RejWiz* 91v, 6 [3 r.], 13, 22, 41, 48 (15); *Leop Iob* 30/19, 38/14, *Ier* 38/6 [2 r.], 22, *Zach* 10/5 (8); DRugi lie lepak zwańił ná fáłiádá fwego/ Spotwarzył go o błoto *RejFig* Ee3v, Cc5; *RejZwierz* 62v, 68v, 112, 139v, 140; To ielt dał Bog siłę y czerłthwość błothu onemu ktore wykłztałował áby było duřą żywiącą *BibRadz* I 2 *marg, Hab* 2/6; *BielKron* 12v, 27v, 72, 146, 261 (7); *KochSat* A4v, 23a, 59a, 152a, 199d, 200d [4 r.] (15); *SienLek* 30v, 50v, 51v, 132v, 134v (7); *GórnDworz* N2v; *HistRzym* 124v; *RejPos* 123v, 124v, 346v; Prawdá káżdego ozdobi by złotem/ Leż bárzyey íplufka niź śmierdzącym błotem. *RejZwierc* 216, 15, 33v, 62v, 92 [2 r.], 160 (18); *BudBib* Is 57/20, *Zach* 10/5; *Strum* Gv [2 r.], I; iáko pijány w błoto głębiey w grzechy brnęłi *CzechRozm* 89; *PaprPan* T2; *SkarJedn* 303; *Oczko* 18 [2 r.]; *Calag* 420; *SkarŻyw* 68, 273, 507, 530, 581 (7); Nie znałz ludzi co przed kotem/ Piérzcháią nawięłzym błotem *KochSob* 59; *KochTarn* 77; *PudłFr* 67, 74; *Calep* 211 a, 302b, 605a, 620a [4 r.], 654a; *GostGosp* 112; Ciáło moie z błotá ielt *LatHar* 587, 112; *KołałCath* C4v; *WujNT* 2.*Petr* 2/21; *SiebRozmyśl* Cv; *KmitaSpit* A3, C3v; ciáło káżde martwe [...] W błoto y w robaki lię obroci *CiekPotr* 38, 30; *CzahTr* K3v, K4v [3 r.], Lv, L3; *SkarKazSej* 677a; *KlonWor* 2, 52.

W charakterystycznych połączeniach: błoto drożne, uliczne (3), na ulicach (ulicy) (3); błotem (błoto) ciskać (2), miotać (4), (o-,po-,przy-, s-, u-)pluskać (na-,popluskany) (15).

Przysłowia: Stoy teras thobie złoto Za kanłienie y za błoto. *RejKup* g7; *RejWiz* 83v, 162; *SkarŻyw* 353; *GrabPospR* N3v; *PowodPr* 49 [ogólem 6 r.].

lepřza cznota we błocie niź niecznota we złocie *RejJóz* C4, C4; Káždy niezgodą mogłby dáć we błotho/ Gdyż święta zgodá łtoi nam zá złotho. *RejZwierc* 228 [ogólem 3 r.].

A z błotá puřki bywáią/ W ktorych teź złoto chowáią. *BierEz* Gv.

roża z ciernia/ złoto z błotá *SkarŻyw* 370.

Zdradza ieden drugiego [...] mieřza z błotem *KlonWor* 81.

iuřz belo wbloto łtatut Polłki zarzucono *PaprUp* H4.

Zwroty: »(w)deptać (być zdeptaniem *itp.*) jako błoto uliczne (na ulicach, ulicy)« [szyk zmienny] (5): *RejPs* 26; *Leop Isai* 10/6; *BubBib Mich* 7/10; *KochPs* 25; y ten lud áby poddał w podeptanie/ iáko błoto ná vlicách. *PowodPr* 8.

»(jako) z błot(a) się dobywać, wychodzić *itp.*« [szyk zmienny] (5): *March*¹ Av; *Mącz* 218c, 478d; *RejPos* 64v; pošli fkruchę zá grzechy/ ábyfmy z nich iáko z ciężkiego błotá wychodzili. *SkarKaz* 245.

»jako błoto (w błocie) leżeć (być, zostać) (przed Bogiem, nogami jego)« [szyk zmienny] (13): *GliczKsiąż* B7v; *LubPs* E2 marg; *RejWiz* 87; *RejAp* BB7, 38v, 176v; któryś też ielt iáko márne błoto przed nogámi iego *RejPos* 196, 47v, 106v, 162v, 167v, 309v, 329v.

»jako (by) świnia (prosię, wieprz) w (we, po) błocie leżeć, walać się *itp.*, do błota (we błoto) leżć (wracać się, wrocić się)« [szyk zmienny] (19): Grzełą przeciw panu Bogu/ którzy w ciełnym grzechu leżą iako fwinia w błocie *SeklKat* K3v; *RejWiz* 88v [2 r.], 171v, 175; *Mącz* 506d; *RejAp* 2 [2 r.], 129v, 178v; *RejPos* 106, 106v, 162, 321v; *RejZwierc* 217v; *CzechRozm* 222; *SkarJedn* 140; *PudlFr* 10; *CzahTr* K4.

»po uszy (jako) we błoto (błocie) wpaść (leżeć)« [szyk zmienny] (4): *SeklKat* K4v; furman chociay czáfem wpádnie/ Y po vfyzy we błoto *RejWiz* 13v, 51; *RejPos* 225v.

Wyrażenia: »czarny jako błoto«: *Lividus*, *Siny* czarny yáko błoto od plag álbo dąg. *Mącz* 196a.

»jako kijem w błoto«: á chocia ledá co powie/ chłopfką á grubą trefnością/ iáko kiiem w błoto: przedfię mu fie wfyfycy fmieią. *Górndworz* M6.

»światły jako błoto« = *ponury*, *ciemny*: Y gdy fię komu tráfi mowić ze mną o to/ Wyráże mu twe [*Hungario*] fprawy światłe iáko błoto. *CzahTr* 12.

Szeregi: »proch a błoto; błoto a proch« (3 : 1): nędzny człowiecze/ któryś ielt iáko proch á błoto *RejPos* 106v, 162v, 185v, 309v.

»ziemia abo błoto«: áby fie tho po zyemi ábo po błocie nie walało *RejPos* 185v.

a. *Błoto lecznicze* (19) : Ciepliczna kálużá/ błotá wewnątrz y około/ pełna *Oczko* A4; niéktórzy bolące z obyczáiu członki/ tém to błotem vléczyli *Oczko* 17v; á ónych czáfów oto to błoto/ co Gálen záleca/ z Egiptu do Rzymu kóztem niemáłym wożóno *Oczko* 17v; iefli dełcenfóm y guzóm á mieyfcam ftwárdziálem/ y duciam y błotu/ potym y kápániu čás rozdzielny dawfzy/ dogodzić fye może *Oczko* Y8v; Błoto Ciepliczné/ Opuchłym dobré. *Oczko* [41], 11 [2 r.], 17 [3 r.], 18, 19, 21.

Zwrot: »błotem okładać, obłóżyć, okładanie, okładany, błoto kłaść« (6): guzy twárdé/ miéyfca spuchlé/ á náciéklé bywáią/ té błotem iáko rzeczą pożyteczną/ okłádác fyę godzi *Oczko* 17, 12, 15 [2 r.], 18 [2 r.].

b. *Ziemia zmieszana ze śliną użyta przez Chrystusa przy uzdrawianiu ślepego; w pismach polemicznych protestanckich obelżywie: ślina używana przy obrzędzie chrztu u katolików* (28) : Iezu ienżes zblóta y fliną twoią oczí fleponarodzonemu fprawil. *TarDuch* B3; *KrowObr* 83v; Błoto ze śliny ná Krzćie. *WujJud* Ll 2; *WujNT* 345.

Zwroty: »błotem krzćić«: Izali tám iákim tzárowánym Oleiem/ błotem/ álbo Solą krzćil [*Jan święty*] Kryftulá Syná Bożego *KrowObr* 83v.

»(roz-) pomaz(ow)ać, pomazany błotem (oczy, po oczu), (po-)włóżyć błota (błoto) na oczy« [szyk zmienny] (9): Polożyłmi Iezus błoto na oczy/ a vmywłfy fie ij widzę. *OpecŻyw* 63; *MurzNT* Ioann

19/15; *Leop Ioann* 9/6, 16; Byłáli Ceremonia w łtárym kościele pomázować błótem *BiałKat* 246; *KuczbKat* 145; *BudNT Ioann* 9/16; *WujNT Ioann* 9/6, 15.

»(u)czynić błoto, błoto uczynione« [szyk zmienny] (14): *OpecŻyw* 63 [3 r.]; *MurzNT Ioann* 9/11, 14; wyplunął ná ziemię y vczynił błoto z fliny *Leop Ioann* 9/6, 9/11, 14; *WujJud* 169v; Iż łol chrzłzczonym wułtá kłáda/ y zflinj błoto vczynione vłzy máżá. *SkarJedn* 232; *WujNT Ioann* 9/6, 11, 14, s. 345.

Przen (71) :

a) *Upadek moralny, grzechy, zło; poniżenie, pogńebienie; nędza, bieda, położenie bez wyjścia* (52) : *RejPs* 100; *LubPs* P6v; *KrowObr* 61, 63; O mizerna śklenico [człowieku] ná poły łtłuczona/ Ktora małz być pochwili we błoto wrzucona. *RejWiz* 83v, 98v, 100v, 116; *Mącz* 152b; *GórnDworz* Gg5; *RejPos* 176v [2 r.]; błótem á łmierdzącym gnoiem [cnotę] zágrzebałz *RejZwierc* 38, 91v, 157; Temu lepiey iełt ożenić łie/ niźliby łie miał vłtáwicznie w błócie wáláć. *WujJud* 210v; *ZBaw/mię* Boże/ bo wełzły wody áż do dułze. Vłgnáłem w błócie *BudBib Ps* 68/3, *Iob* 30/19; *CzechRozm* A6; Pod wieczor łámuzius niech poydzye zápáły/ Prętko będye we błocie pogromią tho náłzy *PaprPan* R4v; *SkarJedn* 10, 25, 337; *KochPs* 99; Ktory vpadek łwoy iáko gorzkiemi łzami oplákał/ á iáko łię czerłstwo zbłotá onego porwał *SkarŻyw* 588, 371, 463, 595; *CzechEp* 70; *GrabowSet* K3v; *LatHar* 110, 149, 151; *WujNT* s. 875; *SkarKaz* 2 przedm, 245b, 387b, 638b; *CzahTr* E3v; *SkarKazSej* 702a.

Zwroty: »wyrwać, wywieść, wydzwignąć, wyratować z błota« [szyk zmienny] (11): *TarDuch* A6v; A wyrwał mię z głębokości frogiego kłopotá/ Y z onego łmrodliwego á łprołnego błotá *LubPs* Lv, Q; *Leop Ps* 39/3; *Prot* C3; *GórnDworz* K6v; *RejPos* 176v; *BudBib Ps* 68/15; *KochPs* 58, 100; *LatHar* 279.

Szereg: »proch i błoto«: ábyłmy łię częłto chędożyli/ y proch ten y błoto łerc náłzych oćieráli. *SkarKaz* 638b.

b) *Grzesznik, nędznik, istota bez wartości* (15) : což ty [człowieku] s łobá małz pomyłlić nędzna dzwonico á nıkczemne błoto *RejAp* 20; iż go [Chrystusa] wydał [Bóg Ojciec] zá nędznego łługe/ zá nedznego robaká/ á zá błoto zlepiene rękámi łwoiemi. *RejPos* 171, 138v, 163, 201.

Szeregi: »proch a (i) błoto (a dziebłko); błoto a proch (a glina)« (7 : 2): *RejAp* 46; *RejPos* 3v, 105v, 198v, 292v, 355v; iż łię z tobá prochem/ y błótem zrownał Pan chwały *SkarŻyw* 2; *CzechEp* 74; *ArtKanc* Q19v.

»popiół, błoto«: Włzákem ia nic iedno popiół, błoto *ArtKanc* S11v.

c) *Rzecz bez wartości* (4) : A to iełt błoto/ á iáko muchá przeciw krolowi niebá y ziemie *RejPos* 132v.

Szeregi: »(śmiecie) błoto a proch« (2): tedyby tho włzythko [skarby tego łwiata] za błoto á zá proch miało być v nas rozumiano *RejPos* 299, 316v.

»popiół a błoto«: wiecznego żywotá [...] rołkołzy/ przeciwko ktorým popiół á błoto łá rołkołzy łwiatá te^{go}/ ođłtępuiemy *RejPos* 315v.

2. *Obszary grząskie, zwykle zarośnięte trawą i sitowiem; mokradła, bagno; staw, jezioro; szlam na dnie stawu; lacuna, palus* *Mącz* [często w pl] (88) : *BierEz* L2v; ta theż riba w błócie łie zakriwa y miełzka *FalZioł* IV 40b; *LIn* iełt riba [...] błótem żywie *FalZioł* IV 44b, 3c, 40a, 44b, I 80d; *GlabGad* H8, I [2 r.]; *MiechGlab* 56; *LibMal* 1544/89, 1548/138v; *RejWiz* 42, 120v; Bo tych błót tu nie

zyeździ/ ledwe w mrozy źimie. *RejZwierz* 100v, 10; *BielKron* 152v, 293v, 355v, 416, 430 (14); *Palus*, *Lugowisko*/ błoto/ trzeławicá/ bágno/ káluźá/ tonące á trzełące mieyfcá. *Mącz* 274c, 109c, 153c, 182c, [273d], 402d [2 r.], 424b; *SienLek* 7v; *GrzepGeom* A, Ov, P3; *RejZwierc* 157, 194, 212v; A ták ípráwnemu Wodzowi woyfká/ należy [...] ípífáne mieć mieyfcá [...] przes ktore woyfko má wieść/ iefli gory/ iefli chrofty/ iefli rzeki/ iefli błotá *BielSpr* 7v, 15v, 36v, 56v, 66 [2 r.], 66v (13); á tráfi íye im w Stáwie błoto/ tedy ié trudno wygubić *Strum* Qv, Iv, N3v; *SkarŻyw* 130; *StryjKron* 51, 270; *KochJez* Bv, B2v; *Calep* 620a; *GostGosp* 86, 104, 112 [2 r.]; *SarnStat* 401; *KmitaSpit* C2v, C3; *CzahTr* E2; kmić [...] Podrąbił Olfzą ná rudáwym błócie *KlonFlis* C3; *KlonWor* **2, 51; *SzarzRyt* C3.

W charakterystycznym połączeniu: błotem żyć, żywić się (3).

Przysłowie: KrowObr 135v; káždy [...] tego ízuka w czym íie kocha. [...] á żábá błotá. *RejZwierc* 91v.

Szeregi: »jezioro albo błoto« (3): Maeotis, Iezioro álbo błoto w tátárzech w które Tánais rzeká wpáda *Mącz* 203d, 189c; *SienLek* 2v.

»lasy, (i) błota« (3): *MiechGlab* 8; Iuzechmy z gęftych láfów y z błót frogich wyfzli *KochJez* B2; *GórnRozm* L4v.

Synonimy: 1. glina, gnoj, kał, nieczystość, plugastwo, plugawość, popiół, proch, śmiecie, ziemia; 2. bagnisko, bagno, kałuża, ług, ługowisko, trzęsawica, woda.

Cf BŁOCINA, [BŁOCIZNA], BŁOTOŁOŻNY, BŁOTORODNY